

FELSEFE DÜNYASI

2014/2 Sayı: 60

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, Süreli ve Hakemli Bir Dergidir.

ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına

Başkan Prof. Dr. Ahmet İNAM

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Ahmet İNAM

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Prof. Dr. İsmail KÖZ

Prof. Dr. Celal TÜRER

Doç. Dr. Levent BAYRAKTAR

Doç. Dr. M. Kazım ARICAN

Araş. Gör. M. Enes KALA

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S INDEX ve TUBİTAK/ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Adres

Necatibey Caddesi No: 8/122

Kızılay - Çankaya / ANKARA

PK 21 Yenışehir/Ankara • Tel & Fax: 0 312 231 54 40

www.tufed.org.tr

Fiyatı: 35 ₺ (KDV Dahil)

Banka Hesap No: Vakıf Bank Kızılay Şubesi

IBAN : TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Alinteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

Basım Tarihi : Aralık, 2014, 750 Adet

Edmund Husserl'in Tarihselcilik Eleştirisi

Habip TÜRKER*

Tarihselcilik (historismus-historicism) 19.yüzyılın ortaları ile 20.yüzyılın başları arasında akademik çevrelerde çok yaygın olan, ama daha sonra da, özellikle postmodernizmle birlikte, güçlü bir şekilde devam etmiş bir tartışmadır. Muğlâk bir terim olan tarihselciliğin ortak bir kullanımından söz etmek olanaksız. Zira bu terim kimi zaman birbirine tamamen zıt konumlara da tatbik edilmektedir. Ayrıca bu yazının konusunun Husserl'de tarihlilik problemi değil, tarihselcilik eleştirisi olduğu akılda tutulmalıdır. Zira tarih Husserl'in son dönem eserlerinde belirginleşen bir temayken, tarihselcilik kariyerinin erken evrelerinde, psikolojizmle bağlantılı olarak irdelediği bir meseledir.

Walther Schulz, *Başkalaşmış Dünyada Felsefe* (Philosophie in der veränderten Welt) adlı eserinde tarihselciliği “zaman üstü normlar sisteminin radikal bir şekilde yıkılışı ve tarihsel varlıklar olarak kendimizi insanlığımızın tam iç çekirdeğine göre anlamamız gerektiği düşüncesi” olarak tanımlar. Ona göre “tarihselcilik insan bilgisindeki ve insan dünyasını anlamadaki temel ilke olarak tarihin kavranışıdır; bu da tüm varlığın yalnızca tarihselliği bakımından anlaşılabilceği ve anlaşılması gerektiği anlamına gelir”¹

19.yüzyıl Alman düşüncesinde ardı ardına iki temel entelektüel olaydan bahsedebiliriz. Birincisi felsefenin krizi, ikincisi ise krizin felsefeleri... Felsefenin krizi Hegel'in felsefi sisteminin yıkılışının yol açtığı bir krizdir. Krizin felsefeleri ise Hegel felsefesinin bıraktığı boşluğu doldurma

* Mardin Artuklu Ün. Edebiyat Fak. Felsefe Bölümü, Doç. Dr.

1 Walther Schulz, *Philosophie in der veraenderten Welt*, Pfullingen: Neske, 1972, s. 492-93; Aktaran: Charles R. Bambach, *Heidegger, Dilthey and The Crisis of Historicism*, USA: Cornell University press, 1995, s.4.

iddiasındaki felsefelerdir. Bu krizde başat rol pozitivizmin olsa da, Husserl fenomenolojisi aslında bu boşluğu doldurmak için doğan rakip felsefelerdendir.

Husserl mesaisinin çok önemli bir kısmını psikolojizm eleştirisine ayırmıştır. Ancak 1911 yılında, *Mantık Araştırmaları*'nın yayınlanmasından on yıl sonra, *Logos* dergisinin ilk sayısında “Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe” (Philosophie als strenge Wissenschaft) başlıklı, tarihselciliği psikolojizmle birlikte eleştiren ve felsefenin kesin bir bilim olma amacını dillendiren bir makale kaleme alır. Oldukça kısa bir bölümü tarihselcilik eleştirisine ayrılan bu makale Husserl'in ilk dönem, kimilerinin belki de doğru olmayarak gerçekçi (realist) dediği, fenomenolojisiyle transendental fenomenolojisi arasında bir geçiş eseri sayılır. Burada Husserl modern felsefenin Kantçı-Kartezyen karakterini bir kez daha güçlü bir şekilde vurgular.

Husserl'e göre, felsefenin kesin bilim olma idealine köstek olan ve göreceliği, kuşkuculuğu besleyen iki temel saik vardır: Bunlardan birincisi, doğa bilimlerinden doğalcılık adı altında gelen psikolojizm; diğeri ise ruh olarak doğalcılığa ters, ama doğalcılık gibi deneysel olana yaslanan, felsefeyi dünya görüşüyle, bilgelikle özdeşleştirerek felsefi bilgi alanını göreceleştiren tarihsel eğilimli felsefe anlayışı ya da tarihselciliktir.

Kartezyen bilim idealine yöntem bakımından değil de ülkü olarak bağlı olan Husserl'in söz konusu makalesinde bu kavramı kendisi üzerinden tartıştığı başlıca filozof, insan bilimlerini doğalcı olmayan bir tarzda ve tarihsel bir perspektifte anlamaya yönelik hayli etkili yaklaşımlar geliştiren Wilhelm Dilthey olsa da, tarihselcilik meselesinin kaynağı olarak Hegel'i ve Hegel'in yanında, isim vermeden, Herder, Schlegel, Heine, Hölderlin ve daha pek çok ismin de dâhil olduğu Alman Romantiklerini eleştirir. Onları modern felsefenin kesin bilim olma idealinden bir sapma olarak görür. Husserl *Kesin Bilim Olarak Felsefe*'de bu kavramın tiplerini tek tek ele almaz. Daha çok Herder'le başlayan ve sistematik bilgi teorisine güçlü bir şekilde Hegel'in yerleştirdiği tarihsel eğilimin tabii bir sonucu olarak gördüğü dünya görüşü felsefesini irdeler.²

2 Husserl'in Hegel felsefesiyle ilgili eleştirilerinin pek bir değeri olduğunu düşünmüyorum. Onun eleştirileri Hegel'i ciddi bir şekilde okumadığını göstermektedir. Bu yargı onun son

Kant'ın, Herder'in *İnsanlık Tarihinin Felsefesi Hakkında Düşünceler* (Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit) adlı eserine tepkisiyle Husserl'in Dilthey'in eserlerine gösterdiği tepki aynıdır. Her ikisi de ilgili yazarların söz konusu eserlerini tarihsel karakterinden ötürü bilim dışı sayar. Dilthey'a hayranlığını ısrarla belirten Husserl *Kesin Bilim Olarak Felsefe*'de tarihselcilikle tamamen Dilthey üzerinden hesaplaşır ve onun ortaya koyduğu felsefe anlayışını felsefenin kesin bir bilim olma idealinden bir umut kesme olarak görür.

Dünya Görüşü Felsefesi ve Tarihselcilik:

Psikolojizm, Husserl zamanında kendini somut bir şekilde ortaya koyan birinci temel krizdi. Bu kriz Yeniçağın başlarından beri devam eden bir bilim anlayışının 19.yüzyılın ikinci yarısı ile 20.yüzyılın başlarında en radikal formuna erişmiş bir sonucuydu.

Husserl'in eleştirisine baktığımızda zamanının tarihselci felsefelerini, onların fiili durumlarından daha çok imkan olarak barındırdığı tarihselci kuşkuculuklarından dolayı eleştirdiğini görüyoruz. Basitçe aşırı kuşkuculuk dediği bu anlayışa en yakın gördüğü felsefe önselliği reddeden Dilthey'da mükemmel ifadesini bulduğunu düşündüğü **dünya görüşü felsefesi** idi. Bu yüzden *Kesin Bilim Olarak Felsefe*'de tarihselcilikle Dilthey tarihselciliği üzerinden hesaplaşır ve onun göreci tutumuna şiddetli tenkitler yönelir. Husserl pek çok bakımdan, haklı olarak, bu anlayışın felsefenin kesin bir bilim olma imkanının altını oyduğu, onu bilgelikle özdeşleştirip, kendini tüm bilimlerin çökeltisi olarak gördüğünü düşünür.

Çünkü dünya görüşü dediğimiz şey her kültürde var olan ve tarihin olumsuzluğu içinde, belli şartlarda ortaya çıkıp kaybolan inşalardır. Bu anlayış matematik, doğa bilimleri gibi bilimleri de zaman-üstü bir hakikat teorisi değil, bir kültür biçimlenimi (Kulturgestaltungen) sayar. Tin yapısında zamanın sanat, ahlak ve bilimsel deneyimleri toplanır. Bu yüzden Husserl dünya görüşünü tüm bilgi alanlarındaki deneyimin bir tortusu olarak değerlendirir. Bu katman sürekli değişimin olduğu bir katmandır. Burada dönemde işlediği felsefe tarihiyle ilgili görüşleri için de geçerli olmalıdır. Husserl felsefe tarihine ilişkin görüşlerinde Batı Avrupa'nın sömürgeci kibirle oluşturduğu tarihyazımı mitini aynen tekrarlar.

tümel bir bakış kazanabilmiş kişileri bilge, pratik bir yanı olan bu bakışı da biz dünya görüşü olarak adlandırırız.³ Bundan ötürü Husserl, olumsal-olgusal olan vurgu yaptığı için tin bilimlerini doğal bilimlerden sayar.⁴ Sonuç itibarıyla Dilthey'da bir anlamda doğalcı olur.

Husserl bakış açısından zaman-üstü kesin bir bilgi peşinde koşan felsefeyi olumsal bir perspektifle donatmak onun bilimsel karakterinin altını oymaktır. O, bilimin açık seçik, öğrenilebilir bir yöntemi olan bir bilim olması gerektiğini savunduğundan geçmiş çağların felsefi görüşlerinden hareket etmenin bize vakit kaybından başka bir şey kazandırmayacağı kanaatinde. Çünkü felsefi araştırma “felsefeler”den değil, bizatihi “şeyler”den (Sachen), problemlerden hareket etmelidir. Felsefe bir bilim olacaksa ancak bu şekilde bir bilim olabilir. Amacı sonsuzluk, ebedi hakikatler olan felsefenin tarihsel olanda asılı kalması vakit kaybından öte bir anlam taşımaz.⁵

Dünya görüşü felsefesine itirazının bir başka esaslı cephesi daha vardır. Husserl, felsefeyi tüm bilimlerin temeli, bir *mathesis universalis* (evrensel bilim) olarak görür. Bu açıdan felsefenin kendini hiçbir bilimle temellendirmemesi gerekmektedir, hatta bilakis tüm bilimlerin olanağını felsefe temellendirir. Oysa dünya görüşü felsefesinin tüm bilimlerin temeli olma amacını gütmesi şöyle dursun, tersine o tüm bilimleri kendi temeli olarak görür. Eşdeyişle, dünya görüşü felsefesi bilimsellik iddiasını da bu bilimlere dayanmakla temellendirir.

Husserl'e göre bir disiplinin bilimsel olabilmesi için sadece temellerinin bilimsel (Grundlagen der Wissenschaftlichkeit) değil; ayrıca sorunlarının, yöntemlerinin de bilimsel olması gerekir. Daha açık bir deyişle hem temel problemlerinin kendi arasında, hem de o bilimin temelleriyle yöntemleri arasında mantıksal bir uyumun (logische Harmony) olması şarttır. Husserl aslında dünya görüşü felsefesini savunanların bu durumun farkında olduklarını, ancak tarihselciliğin etkisi altında, *kesin bir felsefi*

3 Edmund Husserl, *Philosophie als strenge Wissenschaft*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yay., 2007, s.51. Not: Yaptığım tüm atıflar Almanca metnedir.

4 Edmund Husserl, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie: Buch 1, Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie*, Netherlands: Martinus Nijhof, Hauge, 1976, s.11.

5 Husserl, *Philosophie als strenge Wissenschaft*, s.71.

dünya bilimi (streng philosophische Weltwissenschaft) olmak yerine, dünya görüşü felsefesi olmayı amaçladıklarını ve bunu daha değerli gördüklerini ileri sürer.⁶ Kesin bir felsefi dünya bilimi demek *mathesis universalis* demektir. Bu ise fenomenolojinin baştan benimsediği bir amaçtır.

Husserl'in dünya görüşü felsefesini eleştirdiği bir diğer nokta bilimle bilgelik arasındaki bağa ya da farka ilişkindir. Onun, bilgeliği bir açıdan bilim öncesi entelektüel bir ilkelik olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Bilgeliği bilim kurulmadan önce kendi koşullarında mazur ya da haklı bir çaba olarak görür. Ancak matematiksel ya da doğaya ilişkin bilim nesnel teorik olarak kurulduktan sonra bilgeliğin hakkını kaybettiğini, bu durumda bilimi izlemesi gerektiğini savunur. Kesin bilimlerin zaman-üstü evrenselliğinin kuruluşundan itibaren bilgelik bilim olma hakkını yitirmiştir.⁷

Bilim sınırları, yöntemleri, problemleri iyice belirlenmiş, açık seçik teorik bir etkinlikler; kesinliği hedefler; teori yerine görü, bilgelik öğütlenmez.⁸ Bilgelik daha çok kişiliğe seslenirken, bilim kişisel değildir; derin anlamlı olmak bilgeliğin işidir, bilimin işi değildir. Onun işi açık seçik olmaktır. Teori kavramsal açıklık, seçiklik gerektirir. Bilim derinlikli olmayan düşünce adımları bütünüdür.⁹

Husserl hem dünya görüşünün hem de bilimin bir ide olduğunu kabul eder; ancak ikisi arasındaki farkı idelerinin karakterinde görür. Dünya görüşü kendisini kendi zamanı için sınırlarken, başka bir deyişle sonlu olanı amaçlarken; bilim sonsuzluğa talip olan, tıpkı ahlaklılık idesi gibi tek bir yaşamda gerçekleştirilebilecek bir idedir.¹⁰

Bilim idesi zamanın tinine olan ilişkisiyle sınırlanmış değildir. “Bilim mutlak, zamansız değerler için bir başlıktır.” Bu türden her değer bir kez keşfedildi mi tüm insanlığın değer hazinelerine ait olur. Hatta bilim dünya görüşü felsefesinde olduğu gibi kültürün, bilgeliğin ve dünya görüşünün maddi içeriğini de açıkça belirler. Dünya görüşü hiçbir şekilde bilimin eksik bir gerçekleştirilmesi değildir. Dolayısıyla Husserl bilim ve

6 Husserl, *Philosophie als strenge Wissenschaft*, s.56.

7 Husserl, *Philosophie als strenge Wissenschaft*, s.63.

8 Husserl, *Philosophie als strenge Wissenschaft*, s.64.

9 Husserl, *Philosophie als strenge Wissenschaft*, s.61 vd.

10 Husserl, *Philosophie als strenge Wissenschaft*, s.61.

dünya görüşünün birbiriyle alakalı, ama kesin olarak birbirinden farklı ide-ler olarak görülmesi gerektiğini söyler.¹¹ Ayrıca Husserl bilimsel ilerleme düşüncesini açıkça savunur. Oysa dünya görüşünde ilerlemeden bahsedilemez.¹² Bu ikinci anlayışta doğrudan olumsal olanın betimlenmesi söz konusudur.

Husserl'in bu sözleri, onun aklının bir köşesinde matematiksel bilim modelinin, her ne kadar diğer kartezyen filozoflardan farklı bir biçimde de olsa, yattığını göstermektedir. Ancak o, doğabilimleri dışındaki bilimlerde nasıl bir ilerleme olacağına ilişkin hiçbir teorik mülahaza geliştirmemektedir (oysa Hegel'in felsefi bilgiyle matematiksel bilgiyi kesin kes ayırdığını biliyoruz). Husserl'in tarihselciliğin, kendi zamanı için, en radikal biçimi olarak dünya görüşü felsefesini tanıdığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte tanımladığı tarihselcilik tam anlamıyla postmodernist tarihselciliğe de uymaktadır. Çünkü Husserl'in tanımladığı şekliyle tarihselcilik doğada var olan sabit türlerin ve düzenliliklerin aksine, temelde konu edindiği alanında hiçbir yasa, tür cinsinden hiçbir sabite kabul etmez. Görünüş alanında kabul ettiği tek sabite sadece gelişmenin akışıdır (Strom der Entwicklung).¹³ Doğalcılarla tarihselcilerin ortak noktası ideleri olguyla açıklamak için tüm gerçekliği, hayatı olguların idesiz bir karışımına çevirmektir.¹⁴ Bu bakımdan tarihselcilik nesnel alanın varlığını yadsır. Her şey sonsuza akan tarihin akış anları olan kendi çağı, kültürü içinde geçerlidir. Farklı bir akış momentinde geçerliliklerini yitirir. Bu yüzden bilim ölüme ve sonluluğa yazgılıdır.

Onun genel olarak eleştirisi, Herder'in, Dilthey'in tutumunun tutarlı olarak sürdürüldüğünde gelinebilecek noktayı betimlemektedir. Nitekim bu mutlak göreci tarihselcilik Husserl'in ölümünden ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle Kıta Avrupası felsefesinde, kendini somut bir şekilde ortaya koymuştur. Husserl bakış açısından bu tarihselciliğin diğer tüm tarihselci düşüncelerin varacakları nihai nokta olduğunu söyleyebiliriz. Bilimi mahalli bir kültür inşası olarak gören bu tarihselciliğin felsefeyi

11 Husserl, *Philosophie als strenge Wissenschaft*, s.61.

12 Bkz. Husserl, *Philosophie als strenge Wissenschaft*, s.63.

13 Husserl, *Philosophie als strenge Wissenschaft*, s.49.

14 Husserl, *Philosophie als strenge Wissenschaft*, s.66.

dünya görüşüyle özdeşleştiren anlayışla sıkı bir akrabalık bağının olduğu ortadadır.

Husserl'e göre bu noktadan kaçınılmaz olarak bir görecelik ve kuşkuculuk çıkar. Bu anlayış zaman üstü idealite alanını kabul etmez. Bu bakımlardan tarihselcilik psikolojizmle akrabadır ve özsel olarak görecelik, aşırı kuşkucu öznelcilik barındırır.¹⁵ Bu durumda tüm ideler gibi hakikat (Wahrheit), teori ve bilim ideleri mutlak geçerliliklerini kaybeder. Bir ideinin geçerliliğe sahip olması olgusal bir tin yapısı (Geistesgebilde) olması anlamına gelirdi. O zaman insanlık tarihinde hiç kimse hiçbir zaman asla başaramayacak da olsa her ne ise saltık ya da kendinde geçerlilik diye bir şey var olmazdı. Tüm insanlık için geçerli, çağlar üstü çelişmezlik ilkesi de, hatta zamanımızda hızla ilerleyen tüm bir mantık da geçerliliğini yitirir, belki de ilkeleri karşısına dönuşürdü.¹⁶

Bu yüzden Husserl, olgu olarak bir tin şeklini artık savunamamamız, onun (mantıksal olarak) geçerli olmadığı anlamına gelmeyeceğini söyler. Ancak tarihselciyi hataya sürükleyebilen şey tarihin belli bir kesitinde şekillenmiş tinde yaygın olan düşünceyi ya da anlamı (Meinen) sadece içine nüfuz ederek yaşayabilmemiz (Einleben), anlamamız değil; ayrıca bugünün noktasından onun kendi zamanı için görelî değeri hakkında da bir yargı verebilmemiz durumudur. Oysa matematiksel olanın normu matematik tarihinde değil, matematiğin kendisinde; mantıksal olanınki mantık tarihinde değil, yine mantığın kendisinde, etik olanınki etik tarihinde değil yine etiğin kendisinde bulunur.¹⁷

Burada Husserl'in Kantçı kökenlere sahip mantık anlayışının tarihselciliğe ya da psikolojizme karşı tutumunu belirlediğini göz önünde bulundurmalıyız. Husserl'in perspektifi mantıksal olanla olgusal olan arasında ontolojik bağ kurmayı kabul etmez. Mantıksal olan tamamen farklı, ideal bir katmandır ve olgusal olanla aralarında ontolojik bir paralellik söz konusu değildir. Mantığı olgu dünyasındaki psikofizik süreçlerle açıklayıp, ona adeta ontolojik bir gerçeklik (realite) yükleyen tüm anlayışlar bilmenin imkanını zımnen ortadan kaldırmaktadır. Bu açıdan gerek tarihselciliği

15 Husserl, *Philosophie als strenge Wissenschaft*, s.51.

16 Husserl, *Philosophie als strenge Wissenschaft*, s.51.

17 Husserl, *Philosophie als strenge Wissenschaft*, s.54.

gerek psikolojizmi gerçek (real) olmayan mantığı ontolojik olarak gerçeğe (real) indirgeme eğilimleri olarak okumak mümkündür. Dolayısıyla mantıksal olarak geçerli olan bir şeyi ontolojik açıdan geçersiz kılmak da mümkün değildir. Gerek tarihselcilerin gerekse doğalcıların yaptığı budur, yani idealiteyi olgusallıkla ortadan kaldırmaktır.

Husserl açısından görelilik idealitenin, burada idealin Platon'daki gibi real olmadığı akıldan çıkarılmamalıdır, olgusal alandaki farklı görünüş formlarıdır. Başka bir deyişle olumsal-olgusal olan göreliliğin ilkeleri ideal alanda bulunur. Tarihselci bu görelilikleri fark ederek ideal olanı, kendinde geçerli olanı reddetmektedir. Oysa ideal alanın reddedilmesi geriye yalnızca görelilikler bırakacağı için, Husserl bu durumun bilimlerin, değerlerin nesnelliğini, rasyonelliği tehdit, hatta yok edeceğini düşünmektedir.

Husserl en genel anlamıyla tarihselcilikten tamamen tarihsel olgulara dayalı deneysel yöntemi, olumsal olanı temel alan yaklaşımı anladığı için bunun zorunlulukla göreceliğe ve oradan, bilginin imkanı açısından, kuşkuculuğa sevk edeceğini düşünmektedir. Bu yüzden onun tarihselciliğe karşı çıkışı psikolojizme karşı çıkışının tabii bir sonucudur. Bununla birlikte, *Kesin Bilim Olarak Felsefe*'deki tavrının kimi açılardan gerçekten naif bir rasyonalizm içerdiğini düşünüyorum. Bu naif rasyonalist tutumun en aşırı örneği, onun belli bir kültürün görünüş formu olarak sanat ile (kendinde) geçerli sanat arasında yaptığı ayırmadır.¹⁸ Ancak bunun nasıl mümkün olacağına ilişkin hiçbir düşünce ortaya koymaz. Bu tutum onun akla ilişkin Aydınlanmacı aşırı iyimser tutumun somut bir göstergesidir. Husserl kariyerinin sonlarına doğru felsefede kesin bilim rüyasının bittiğini ilan etmiştir.

Yeni-Kantçılıkla Diltheyci Tarihselcilik Karşısında Fenomenoloji

Kant'tan sonraki Alman felsefesinin neredeyse bütünüyle Kant'a karşı bir Kant'a dönüş olduğunu söyleyebiliriz. 19.yüzyılın sonları ile 20.yüzyılın başları yine Kant'a dönüş hareketlerinin en yoğun olduğu zaman dilimleridir. 19.yüzyılda genelde felsefe, özelde ise tarihselcilik krizine yönelik, Kant'a dönüşle ırılanan iki başat tavır görüyoruz: Yeni

18 Bkz. Husserl, *Philosophie als strenge Wissenschaft*, s.52.

Kantçıların ve Dilthey'in tavrı. Tamamen bilim ve epistemoloji güdümlü bu felsefeler ters yönlerde Kant'a dönüş yaparak soruna çözüm bulmaya çalıştı. Windelband ve Rickert örneğinde Baden yeni Kantçıları Kant'a daha mantıksal karakterli dönüş yaparken, Dilthey Kant'a “fenomen” ve insan deneyimi eksenli bir dönüş yaptı.

Dilthey “demir atma” diye tabir ettiği epistemolojik kalkış noktamızın iç deneyim (innere Erfahrung) olduğunu söyler. Aslında “tüm bilim deneyimin bilimidir, fakat tüm deneyimin kök bağlantıları (ursprünglichen Zusammenhang) ve dolayısıyla belirli geçerliliği bilincimizin koşullarında bulunur. Bilincin bu koşullarının ötesine gitmek olanaksız olup, modern bilim için yegane çıkış yolu bu bilgi teorisidir.”¹⁹

Deneyimin ortaya çıktığı bilinci kalkış noktası olarak alan Dilthey, felsefenin tüm esasını bilinçte gördüğü için, Locke, Hume ve Kant'ın bilgi teorisiyle uyuştuğunu, ancak onların tarihsel olmayan özne anlayışlarıyla çatıştığını söyler. Çünkü onların felsefesindeki “bilen öznenin damarlarında gerçek kan değil, salt düşünme eylemi olarak aklın saf özsuyu akar.”²⁰ Bu yüzden o, zorunlu olarak düşünen, hisseden, isteyen, üzülen, sevinen (psikoloji) ve belli bir zamanda, kültürde, toplumda eyleyen insan (tarih) olarak özne fikrini merkeze alır.

Böylece bilgiyi temelde kültürel bir şey olarak gören Dilthey mutlak bir bilgiden hareketle bilgiyi kurma iddiasındaki temelciliği reddetmiş, çok saygı duyduğu Hegel gibi herhangi bir noktadan başlamayı savunmuştur. Dilthey'in hayata bulanmış bilgiyi, deneyimi esas alması; yeni-Kantçıların soyut, formel felsefe anlayışlarından farklı bir felsefe getirmesini sağladı. Windelband ve Rickert'in yaklaşımı mantıksal, önsel niteliğinden dolayı fenomeni açıklamada yetersiz kalırken; Dilthey'in önselliği reddeden ve tamamen fenomene ve yaşama, kısaca deneyime odaklanan yöntemi ise bir göreceliğin içine düşüyordu. Bu durumun farkında olan Husserl bir yandan göreceliğe düşmeden, nesnelliliği kurtaran bir yaklaşım; diğer yandan da fenomenleri, insan deneyimlerini yeterlilikle açıklayacak bir yöntem geliştirdi.

19 W. Dilthey, *Gesammelte Schriften, I.Band: Einleitung in die Geisteswissenschaften*, (Stuttgart: B.G. Teubner Verlagsgesellschaft m.b.H.), 1990, s.XVII.

20 Dilthey, *Gesammelte Schriften, I.Band: Einleitung in die Geisteswissenschaften*, s.XVIII.

tirmeyi amaçlamıştır. Böylece Husserl hem deneyimin çokluğunu hem de önselliği merkeze alan bir yaklaşımla krize bir çıkış yolu bulabilmeyi düşünmüştür. Bu bağlamda onun fenomenoloji projesini hem bir kriz felsefesi hem de bu krizden çıkış yolu olarak yeni Kantçılarla Dilthey arasında bir orta yol tutma çabası olarak okuyabiliriz.

Bir yandan şeylere dönüş, bir yandan da bilimin nesnellliğini vurgulama çabası gerek Dilthey'in gerekse yeni Kantçıların etkilerini göstermektedir. Husserl ve Dilthey felsefi kariyerlerini sürdürürken birbirini etkilediğini bildiğimiz filozoflardır. Hatta Dilthey'in epistemolojisinin nedensellik ilişkisini esas alan yöntemi değil de Husserl fenomenolojisinde olduğu gibi betimsel analizi esas alması onunla Husserl arasındaki bir başka ortak yöndür. Dilthey için merkezi bir kalkış noktası olan *Erlebnis* (yaşantı/deneyim) Husserl için de epistemolojik bir kalkış noktası olarak merkezi önemdedir. Ancak Husserl, Dilthey'dan farklı olarak bu *Erlebnis*'i mümkün kılan önsel koşulları da felsefesinin temel inceleme alanlarından biri olarak götür. Doğalcılara karşıt olarak her ikisi de bilinç yaşantısını özerk kabul eder. Ancak Dilthey, bilinci tarihsel yapısından ötürü özerk kabul ederken, Husserl özsel (eidetik) yapısından ötürü özerk sayar. Bu tutum şöyle bir farklılığa yol açar: Bilincin özerkliğini bütünüyle anbean değişme üzerine kurulu tarihe yaslamak, Husserl açısından, hem bilinci olumsuzlaştırır hem de bilginin göreliliğini sonuç verir, hatta bilginin imkanı sorununu gündeme getirir. Dilthey'in şiddetle reddetmesine rağmen, Husserl'in onu kuşkuculukla, görecelikle suçlaması bu yüzdendir. Oysa Husserl bilincin özsel yapısıyla tarihselliği kurma imkanı yarattığını düşünür. Ancak burada *eidetik* ile kastedilenin töz olarak bilinç olmadığı belirtilmelidir. Bilinç zaten bir şeyin bilincidir. Husserl perspektifinden Dilthey nesnellliği mümkün kılan idealite olmadan bilgi teorisi oluşturmaktadır. Ancak Dilthey, Husserl'in tutumunu en kötü türden metafizik olarak değerlendirir²¹

21 W. Dilthey, *Brief an Husserl 29.VI.1911*, in *Briefwechsel Vol.VI.Philosophenbriefe, Husserliana Dokumente*, K. Schumann (ed.) (Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers, 1924), s.43. Aktaran: Nicolette Ghigi, *History as the Unveiling of the Telos. The Husserlian Critique of the Weltanschauungen, Logos of Phenomenology and Phenomenology of the Logos. Book Three, Analecta Husserliana, The Yearbook of Phenomenological Research*, Volume LXXXX, *Editor-in-Chief: ANNA-TERESA TYMIENIECKA*, Dordrecht: Springer, 2006 s.85.

Burada bir dilemma söz konusuydu; ya bilimin, bilginin tarihliliği ve insan yaşamına içkin olduğu kabul edilerek göreceliğe düşülecek ya da Windelband, Rickert örneğinde olduğu gibi bilimin, bilginin tarihliliği mantığın ve transandantal felsefenin sağlayacağı nesnellığe kurban edilecekti. Dilthey tarihliliği öldüreceğini düşündüğü mantığı, transandantal felsefeyi, kısaca önselci yaklaşımı değil; tam bir akışın hüküm sürdüğü deneyimi, yaşam felsefesini ve dolayısıyla göreceliği seçti. Öyle görünüyor ki, Husserl tüm felsefi projesini bu dilemmayı çözmek üzerine kurdu. Bu yüzden biryandan nesnellikten ödün vermeyen; diğer yandan da hayata, fenomenlere odaklanan bir yaklaşım geliştirmeyi denedi. Baştaki mantığın, önsellik ve nesnellik düşüncesini merkeze alan tutumu gitgide deneyimin ve fenomeninin merkeziliği ve yaşam dünyası (Lebenswelt) vurgusuyla dengelenmiştir. Eş deyişle, fenomenoloji projesindeki vurgunun mantıksal olandan git gide deneyimsel, yaşamsal olana kaydığına şahit oluyoruz. Ama bunu yaparken hiçbir zaman nesnellik iddiasından vazgeçmiş değildi.

Son başyapıtı *Krisis*'te Husserl fenomenolojiyi tarihlilik meselesiy-le yeniden ifade etmeye çalışmıştır. *Kesin Bilim Olarak Felsefe*'de Husserl tarihsel fenomenlerin fenomenolojinin araştırma alanı için çok önemli olduğunu söylese de, *Krisis*'e kadar bu önemin ne şekilde olduğu gösterilmemiştir. Husserl bu yapıtında tarihe dönüş zorunluluğu hissetmiştir. Bu bağlamda Husserl'in *Krisis*'te Kartezyen fenomenolojiyle bir kopuş yaşayıp yaşamadığı ihtilaf konusu olmuş olsa da, transandantal fenomenolojiden hiçbir zaman kopmamıştır. Onun için kesin bilim olarak felsefe hala transandantal fenomenolojidir.

Kuşkuculuğu ve göreceliği olumsuzluk-olgusallık üzerinden temellendiren Husserl tarihselciliğin doğrudan olgusalığa (Dasein) dayanmasından dolayı kesin bir bilim olamayacağını; kesin bilimsel felsefenin ancak tarihsel olguları da idealite (essence-öz) lehine araç içine alan fenomenolojiyle mümkün olacağını savunmuştur. Bu nedenle Husserl'in tarihe dönüşü tarihselcilik anlamında bir tarihe dönüş değildir. Bunun bir göstergesi, "tarihsel apriori" gibi sıra dışı bir kavramı yürürlüğe sokmasıdır. Ancak "tarihsel apriori" kavramı ilk bakışta şaşırtıcı gelebilecek bir kavram olsa da Husserl'in anti-Kantçı apriori anlayışına bakıldığında bu kullanımın tutarlı olduğu görülür. Çünkü Kant'taki sabit kategori ve form-

ların tersine, Husserl'e göre apriori bizim nesnelere karşılaşmamızdan, onları deneyimlememizden doğar. Ancak böyle bir apriori de formel değil, materyal bir apriori olur.

Ayrıca transandantal fenomenoloji olgusalılıkları ayraç içine aldığından doğrudan olgudan, bağlamdan hareket eden tarihselci perspektif fenomenolojik yöntemin işleyişi açısından sakıncalar yaratacak bir tutumdur. Her teorinin ya da yöntemin sınırları olduğu gibi Husserl'in fenomenolojisinin de sınırları vardır. Onun fenomenolojisinin asıl değerinin bize dünyaya farklı bir şekilde bakmayı, onu kastedilmiş bir şey olarak görmeyi öğretmesinde olduğunu düşünüyorum.

Sonuç olarak; idealite-olgu ayrımı ve ikisinin birbirine indirgenemezliği Husserl epistemolojisinin temel bir tutumudur. Doğalcılık idealiteyi olgusal süreçlerin belirlediği bir şey olarak görürken, Husserl tam tersine idealiteyi olgu bilimlerinin nesnellliğini sağlayan rasyonel alan olarak görür. Eş deyişle, olguyu bilmek ancak idealite temelinde mümkündür. Fenomenolojinin temel vazifesi bu nesnellik alanını, idealiteyi araştırma konusu yapmaktır. Oysa tarihselci anlayış tıpkı doğalcı anlayış gibi deneysel alanı, olguları konu edinir ve bu yüzden gerçek bir nesnellik idealinden uzak olup, kuşkuculuğu, göreceliği içkin olarak barındırır. Bu yönüyle tarihselcilik, Husserl için, psikolojizmden sonra Avrupa bilim ve insan krizinin en radikal, en somut göstergesidir. Husserl'in tarihselcilik eleştirisi psikolojizm eleştirisi gibi aslında bir imkan eleştirisidir ve idealite-olgu karşıtlığı, ikisinin birbirine indirgenemezliği üzerine temellenmektedir.

Öz

Edmund Husserl'in Tarihselcilik Eleştirisi

Bu makale Husserl'in 19.yüzyıl felsefesine yönelttiği iki başat eleştiriden biri olan tarihselcilik eleştirisine odaklanmaktadır. Husserl tarihselcilikle Dilthey felsefesi üzerinden hesaplaşmaktadır. Husserl'e göre, tarihselcilik, özeldir Dilthey tarihselciliği modernitenin temel özelliği olan bilim düşüncesini terk etmekte, onu bilgelikle, dünya görüşüyle özdeşleştirmekte ve bilgiyi göreceleştirmektedir. Husserl'in tarihselcilik eleştirisi psikolojizm eleştirisi gibi aslında bir imkan eleştirisidir ve idealite-olgu karşıtlığı, ikisinin birbirine indirgenemezliği üzerinde temellenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Edmund Husserl, tarihselcilik, fenomenoloji, Wilhelm Dilthey, dünya görüşleri felsefesi.

Abstract

Edmund Husserl's Criticism of Historicism

This article focuses on Husserl's criticism of historicism, which is one of the two main critical themes together with psychologism, he directed to 19.century philosophy. Husserl professes his confrontation with historicism through Wilhelm Dilthey's worldviews philosophy. According to Husserl, historicism, in particular Dilthey's, is a relativistic perspective, and leaves behind the concept of science which is essential to modernity, and identifies it with wisdom and worldviews. Husserl's criticism of historicism, like his criticism of psychologism, is a critique of possibility, and bases itself on the opposition of, and irreducibility of ideality to factuality,

Key Words: Edmund Husserl, historicism, phenomenology, Wilhelm Dilthey, worldviews philosophy

Kaynakça

- Bambach, Charles R. *Heidegger, Dilthey and The Crisis of Historicism*, USA: Cornell University press, 1995.
- Dilthey, Wilhem. *Brief an Husserl 29.VI.1911*, in *Briefwechsel Vol. VI.Philosophenbriefe*,
- *Husserliana Dokumente*, K. Schumann (ed.), Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers, 1924.
- Dilthey, Wilhelm. *Gesammelte Schriften, I.Band: Einleitung in die Geisteswissenschaften*, Stuttgart: B.G. Teubner Verlagsgesellschaft m.b.H., 1990.
- Husserl, Edmund. *Philosophie als strenge Wissenschaft*, çev. Abdullah Kaygı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları 2007.
- Husserl, Edmund. *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie: Buch I, Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie*, Netherlands: Martinus Nijhof, Hauge, 1976.
- Ghigi, Nicolette. *History as the Unveiling of the Telos.The Husserlian Critique of the Weltanschauungen, Logos of Phenomenology and Phenomenology of the Logos. Book Three, Analecta Husserliana, The Yearbook of Phenomenological Research, Volume LXXXX, Editor-in-Chief: ANNA-TERESA TYMIENIECKA*, Dordrecht: Springer, 2006
- Schulz, Walther. *Philosophie in der veraenderten Welt*, Pfullingen: Neske, 1972.